

КОСМОПОЛИТНИЯТ СВЯТ НА АНТИЧНОСТТА В ИНОВАТИВНИТЕ ПОДХОДИ НА УЧЕБНИЯ ДИСКУРС

Цветана Иванова

THE COSMOPOLITAN WORLD OF ANTIQUITY IN THE INNOVATIVE APPROACHES OF THE EDUCATIONAL DISCOURSE

Tsvetana Ivanova, Shumen University, Bulgaria

Abstract *The article presents the problem of culturological interpretation of Ancient history specifics that found place in the new Bulgarian 5th grade textbooks. It makes thematic semantic analysis of selected educational narrative highlights. Around those accents are situated syncretic interactions in the Ancient world - migration, cities, religion, empire, art and science. We emphasize some didactic elements of the textbooks. They require the use of innovative approaches in the development of the historic matter and allow the activation of the students' cognitive abilities.*

Key words *civilization, Antiquity, cosmopolitan world, cultural interaction, education discourse, innovative approaches*

Преподаването на история в глобалния свят е предизвикателство. Информационната епоха открива невероятни възможности за достигане до обеми информация, която трудно може да бъде обозряна, асимилирана, анализирана и интерпретирана в учебен дискурс. Въпросът за преподаването на история на античния свят е интересен от дидактическа гледна точка поради отдалечеността във времето на процесите и явленията и напълно различните светоусещания на древните хора, от липсата на фундаментални за днешния свят категориални опори, каквато е например нацията и др., за обясняване на сложните взаимодействия в развитието на човечеството. Древната история е още по-интересна поради цивилизационния синтез (Landa 2005: 1-2), който съпътства развитието ѝ и продуцира културно-историческите общности и главните действащи лица, творци на античния свят. Това определя и неограничеността на цивилизационните взаимодействия, довели до създаването на много синкретични по своята същност конструкции – както материални, така и духовни.

Тези цивилизационни взаимодействия раждат един космополитен свят, който се открива в миграциите на човешките общности, в строежа на пътища и градове, в развитието на търговия и съобщения, в културния диалог, довел до взаимно проникване и многобройни влияния в архитектура, изкуство, митология, ежедневен бит. Ако се доверим на историка на философията от III в. Диоген Лаертиус¹, то най-ранното свидетелство за

¹ Диоген Лаерций или Диоген Лаертски е древногръцки историк на философията, вероятно роден през 200 г. в малоазийския град Лаерта. Той е най-популярния древен биограф на философите, автор на

съществуването на гръцката дума „космополит“ (*kosmopolitês*)² може да бъде отнесено към IV век пр. н. е. Диоген Лаертиус го приписва на мислителя киник Диоген, за когото се твърди, че е починал през 323 г. пр. н. е. Думата се намира в един от поредицата анекдоти, разкриващи Диогеновото „остроумие и усет към чужденеца: “Когато го попитали веднъж откъде е, той отговорил: „Аз съм космополит“, т.е., гражданин (*politês*) на света (*kosmos*)” (Konstan 2015).

Това светоусещане за неограниченост на принадлежността на индивида (той може да се определя например като атинянин или спартанец, но и елин, почитател на Зевс и др.), възможността да се придвижва свободно, да комуникира с хора от различни религии и общности, да се покланя и на техните божества, без по този начин да „обижда” своите всъщност прави античната цивилизация космополитна. Там светът е някак общ или поне ние го виждаме така, вероятно поради верността на теорията на Бродел за „дългото време” и „третия план” на историята (Brodell 2014: 72-81). Цивилизацията се приема като културно единство (Hantington 2015: 50) и именно в това единство се заключава фундаментът на нейното съществуване. От друга страна, важно за образователната парадигма е, че класическото антично наследство се определя като едно от ядрата на западната/европейска цивилизация³. То включва гръцката философия и рационализъм, римското право, латинския език и християнството (Hantington 2015: 93).

Характерът на античната епоха изисква внимателно осмисляне при преподаването на тази историческа материя в училище. Многообразието на култури и светове в античността може да остави у ученика усещането за еkleктичност, за липса на свързаност, тъй като от гледна точка на съвременните възможности за обмен на информация античните общества са в значителна степен по-изолирани помежду си – тъй като няма бързи комуникации, но пък срещите и общуването са били само на живо – пълнокръвни и истински. В българската образователна система античната история се изучава в 5. клас (Закон 2015). Характеризирайки тази възрастова група, Фернан Бродел казва: „Те са възхитителна публика, спонтанно възторжени, пред които можеш да разгръщаш историята като при прожекция. Големият проблем при тях е да ги накараш да открият перспективата, действителността на отминалото време, посоките и значенията, които то включва, последователните събития, които, като го бележат, го очертават и му дават разпознаваемо лице” (Brodell 2014: 30-31). Ако трябва да добавим нещо към това описание на чудесната 11-12-годишна възраст на човека, то ще бъде, че в българската образователна практика именно в 5. клас учениците за пръв път имат самостоятелен учебен предмет

компилативно, състоящо се от десет книги съчинение „Животът на философите”, написано към края на 3. век. Този труд е издаден на български език: Диоген Лаерций. Животът на философите. С., 1985.

² От гр. *kosmos* – свят и *polites* – гражданин.

³ Подробно за употребата на термина „западна” като синоним на „европейска” цивилизация виж: Hantington 2015: с. 57-59.

история. Тази тяхна първа среща с историята като наука е от особена важност за изграждане на модели на отношение към света, в който живеят. „Не трябва да се заблуждаваме – пише именитият френски историк Марк Феро - образът на другите народи или собственият образ, който живее в нашата душа, зависи от това, как в детството са ни учили на история. Това се запомня за цял живот” (Fero 1992: 8).

Нормативните документи определят като водеща цел в изучаването на история днес „да бъдат разбрани историческите корени на съвременния свят” (Naredba N 5, 2015: 63). Безспорно тази релация минало – съвременност е основополагаща за историческото образование, защото „няма съвременна цивилизация, която да бъде разбрана, без да се познават изминатите пътища, старите ценности, преживеният опит. Цивилизацията винаги е минало, едно живо минало. Следователно историята на дадена цивилизация е търсене сред нейните старинни координати на тези, които и днес още остават валидни. Не става дума да кажем всичко, което знаем за гръцката цивилизация..., а всичко онова, което от онзи някогашен живот остава ефикасно и днес. Всичко онова, чрез което минало и настояще се свързват често през дистанцията на много векове” (Brodell 2014: 69). И така, ако античната история задава координати на днешната европейска цивилизация, то учебният дискурс трябва да ги кодира и транслира по такъв начин, че да станат разбираеми в зависимост от възрастта на учениците, да ги превърне в опори на идентичността, които трябва да бъдат открити и разбрани. Затова важен е въпросът как в учебния дискурс е очертана връзката между античния и съвременния свят и особено има ли въпроси, които провокират нейното осмисляне, които помагат на учениците да възприемат многообразието на култури, раси, религии, битови особености като естествена характеристика на света, в който живеем.

За да потърсим отговор на този въпрос, ще анализираме определени аспекти в учебното съдържание на новите учебници по история и цивилизации за 5. клас. Ще проследим как е интерпретирана античната история и доколко учебният дискурс дава модели на културно съжителство и синкретизъм, на толерантно отношение и приемане на различията, на многообразието в античния свят. В този контекст от особена важност е как е представена срещата на култури и взаимодействието между хората от различни ареали в античния свят не само като фактографска пълнота и стилистика на текста, но и доколко чрез адекватни дидактически решения толкова различният античен свят се „приближава” до съвременния ученик. Налични ли са разнообразни методически идеи, които да провокират учениците да вникват в светоусещането на античния човек, да осмислят историческото време и по този начин да разбират отдалеченото на хилядолетия развитие на света.

Спецификите на една цивилизация ясно се маркират от пространството, в което тя се локализира. Цивилизациите са пространства, казва Бродел, всяка цивилизация е свързана с пространство, чиито граници

са почти стабилни (Brodell 52-54). Своеобразен център на античната цивилизация е Средиземно море. Това е огромно за мащабите на тогавашния човек пространство, където се събират три континента – Европа, Азия и Африка. То се характеризира с многообразие от етноси, религии, раси, култури, социално-политически и стопанско-икономически модели. Тази пъстра етнокултурна мозайка създава уникална възможност за общуване поради обстоятелството, че в Древността морските пътища функционирали по-редовно и се приемали за по-безопасни, отколкото сухопътните (Landa 2005: 1). Допълнително многообразие в контактите създава и възможността на един етнос или култура да общува не само със своите съседи, а и с други, значително по-отдалечени, но достъпни за т.нар. таласократични цивилизации (Brodell 2014: 53). Тезисрещинерядкоприключвалисожесточени конфликти. Но това, което Бродел определя като „взаимопроникване под знака на насилието” (Brodell 2014: 80), всъщност създава и вероятностите за синкретично съжителство. Егейската, елинстическата и гръко-римската цивилизации се определят като синкретични (Landa 2005: 3). Доказателства за това са миграциите и културният диалог, градовете като център на това многоаспектно взаимодействие, изкуството и литературата, театърът, развитието на науките и усъвършенстването на бита.

Анализът на учебното съдържание позволява да се твърди, че в съвременния образователен дискурс ясно са изведени смисловите акценти, които задават параметрите на космополитния античен свят. Те са организирани в няколко проблемни кръга. Миграциите са представени като среща на култури и междучивилизационно взаимодействие. Например за гръцката колонизация ученикът научава, че: „Разселването на опитни мореплаватели, търговци и занаятчии довело до важен цивилизационен напредък в Средиземноморието... Контактите на гърците с други култури обогатили и елинската култура. Под влияние на финикийците елините възприели азбучното писмо... гръцката азбука станала основа на латинската, а векове по-късно и на кирилицата” (Kolev 2016: 55).

Взаимодействията са разгледани в широк културен контекст. В урока „Културата на Древна Елада” се изтъква, че „древните гърци дали на света философията, театъра и олимпийските игри. Те създали архитектура и изкуство, които се превърнали в модел за подражание”. Театърът е представен като място за общуване и културен обмен. Интересен акцент е поставен на олимпийските игри: „на стадиона се срещали и общували зрители от всички краища на гръцкия свят. Игрите сплотявали хората и поддържали общоелинския дух”. Формулираните към урочната статия въпроси насочват петокласниците към търсене на обяснение за значимостта на представените факти: Обяснете ролята на театъра като място за общуване; С кои свои постижения елинската култура стои в основата на европейската цивилизация? Дайте примери; Разсъждавайте валидни ли са ценностите на древните елини в наши дни. Обосновете отговорите си (Lekov 2016: 82-83). Темата за значимостта на достиженията

на древните елини за съвременна Европа е продължена и в урочна статия за упражнение „Театърът и олимпийските игри”, където акцент е поставен върху съвременните измерения на древногръцкото наследство. Задачите са за проучване и съпоставка и насърчават изследователския дух на ученика сам да достигне до значимостта на античното наследство за съвременния свят (Lekov 2016: 84-85).

В контекста на избраната проблематика особено внимание заслужава въпросът как е представен елинистическият свят. Резултатите от успехите на Александър Македонски са интерпретирани не просто като завоевание и създаване на най-голямата държава в античността, а като стремеж за обединяване на познатия тогава свят под скиптър на един владетел. Неговата личност е представена като своеобразен център, около който се ситуират културните взаимодействия: „Александър Велики вярвал в мирното сливане между победители и победени в един народ... оженил се за персийска принцеса... мечтаел да слее в едно победители и победени” (Lekov 2016: 72-73). Резултатите от завоеванията на Александър Македонски са интерпретирани и в цивилизационен план: „За кратко целият цивилизован свят в Европа и Близкия Изток попаднал под властта на един владетел. ... Александър бил мъдър държавник. Той създал в завладените територии общ модел, основан на елинската култура (елинизъм), в който се вплитали и източни традиции. Липсата на граници и политически ограничения довела до подем в икономиката, търговията и комуникациите. Развила се грандиозна строителна дейност. Издигнали се редица градове, които станали проводник на новата цивилизация и култура” (Kolev 2016: 61). Въпросите за учениците насочват към размисъл и оценка на вероятността да се съхрани една толкова обширна държава, създадена със силата на оръжието: „Как Александър смятал, че може да обедини и помири победители и победени в своята империя? Обсъдете осъществимо ли е било това начинание” (Lekov 2016: 72-73).

Промените в античния свят, настъпили в резултат на политиката на Александър Велики, продължена и от наследниците му, когато се ражда синкретичната елинистическа цивилизация, са представени в темата „Елинистическата епоха и нейното наследство”: „от взаимното проникване и сливане на културите на Елада и Изтока се оформила цивилизацията на елинизма.” В този контекст са разгледани и новосъздадените градове, превърнали се в центрове на културните взаимодействия, постиженията в архитектурата и изкуството като резултат от взаимните влияния на различните общества: „Традициите на източните народи, обединени с представите на елините за естетика и хармония, родили изящни храмове, театри, обществени сгради и гробници” (Kolev 2016: 66). Изтъкната е ролята на владетелите, които финансирали обществените строежи, културата и науката. Представен е създаденият в Александрия пръв „Музей – храм на музите”, в който работели учени от целия свят. Атмосферата на диалог и конструктивно взаимодействие е обяснена благодарение на възможността

за комуникация, която се създавала благодарение и на общия език, който бил използван: „Всички те говорели на гръцки език. Свободното общуване насърчило невиждан дотогава обмен на идеи и научни знания” (Lekov 2016: 86-87). Въпрос кара учениците да потърсят обяснение на какво се дължат постиженията в архитектурата и науките през елинистическата епоха.

Надграждането на постиженията на другите от страна на елините е изтъкнато особено по отношение на науката, като е акцентирано и върху значимостта на тези достижения за съвременното: „Древногръцките математици обобщили знанията на древноизточните народи и превърнали математиката в цялостна наука... Питагор създал прочутата теорема..., която се изучава и днес... Талес... Архимед установили закони, които станали основа за по-късните изследователи. Така те направили възможни достиженията на съвременната математическа наука”. (Kolev 2016: 67). Ученикът научава, че едни от основополагащите закони в съвременните точни науки всъщност са станали възможни, благодарение на толерантната атмосфера в космополитните антични градове.

С оглед обясняване на пътищата за взаимно проникване на културите в учебните текстове е отделено внимание и на синкретизма на пантеоните в античността. Ученикът разбира, че именно чрез религията античният човек си е обяснявал света и допускайки съществуването на божество от друга религия, включвайки го в своя космогоничен ред, той емпатийно възприема обяснението на света на другата култура. Процесът е представен многостранно не само по отношение на елинистическия свят. Характерен пример е приемането на някои тракийски божества в гръцкия пантеон: „Тракийската религия също оказала влияние върху духовните вярвания на елините. През V в. пр. Хр. в атинския полис бил въведен култът към тракийската богиня Бендида. Един от популярните персонажи в древногръцката митология ... Орфей бил тракиец...” (Kolev 2016: 84). Като доказателство за взаимното проникване на култове и обичаи е дадено свидетелство на Херодот за тракийско светилище на сатрите: „Жрица дава прорицанията точно както в Делфи – няма нищо по-различно” (Kolev 2016: 85). Темата е доразвита и в урочните статии посветени на римската история: „Римляните били отворени към чуждите религии и със завоеванията възприели източни божества като Изида... Римската религия обединила римските вярвания с тези на покорените народи” (Lekov 2016: 118). Този аспект на представяне на религиозните взаимодействия е особено важен, тъй като подчертава, че съществуването на една религия не пречи на друга, че те не са враждебни, не са агресивни. По този начин се очаква у учениците да се изгради отношение на религиозна и културна толерантност, което е една от основните ценности на гражданското общество днес.

Друга проекция на религиозното взаимодействие е потърсена във вертикална времева релация: „Митовете за олимпийските богове и за подвизите на героите обединявали духовно гръцкия свят. Те били втъкани в европейската литература и изкуство и станали част от културното

наследство на Европа” (Lekov 2016: 80) и въпрос за обяснение „Защо казваме, че елинските митове са част от културното наследство на Европа?”, а в рубрика „Машина на времето” се провокират учениците да обяснят изрази като ахилесова пета, кутията на Пандора, ябълката на раздора и др., които са базирани на древногръцката митология, но са се превърнали в част от лексиката на съвременния европеец (Lekov 2016: 81).

Пространството на културните взаимодействия в античността е ситуирано около Средиземно море. Фактографски е изяснено на учениците защо тогава го наричали „Римско езеро” (Lekov 2016: 112). Експанзията на Рим е цивилизационно интерпретирана, като по удачен за петокласниците начин е обяснено значението за съвременния свят на този период от човешкото развитие: „Римската власт, закони и култура се разпрострели над почти цяла Европа и Средиземноморието... От сливането на римската с елинистическата култура се оформила гръко-римската антична цивилизация, която залегнала в основите на днешния свят” (Lekov 2016: 116). Римляните построили пътища, които „свързали Средиземноморието в едно цяло и се превърнали в маршрути на търговията и обмена на културни ценности и идеи” (Lekov 2016: 126). Разказът за завоеванията на Рим излиза извън традицията на хронологичното проследяване на военните кампании и се фокусира върху цивилизационните промени, настъпили в резултат на това „взаимопроникване под знака на насието” (Brodell 2014: 80). Така например включването на днешните български земи в пределите на римската империя се разглежда като „приобщаване на Тракия към римската цивилизация” (Lekov 2016: 130). Политиката на Рим за създаване на селища на ветераните в завладените земи също допринася за оформянето на един космополитен свят, на хора от различни култури и религии, съжителстващи на една територия.

Особено внимание заслужава фактът, че в учебното съдържание са включени самостоятелни теми, посветени на идейното наследство на античния свят в европейската цивилизация. Учебният дискурс изтъква, че „Елада завещала на Европа велики ценности и идеи. Идеите за свободата на човека и за общността на гражданите, които решават колективно бъдещето на своята държава са живи и днес. Те са основата на обединението на Европа и модел на цивилизования свят” (Lekov 2016: 61). В същия идеен план е разгледано и наследството на гръко-римската цивилизация: „От контактите между римляни и елини се оформила гръко-римската антична цивилизация, която е основата на съвременната европейска култура. Основите на римското право са вплетени в днешните закони... Гръко-римските постижения са в основата на европейската култура”. Отново в рубриката „Машина на времето” учениците се провокират да обяснят римски сентенции, които използваме и днес и звучат актуално: *Живот без свобода е нищо, Алчността е коренът на злото, Знанието е сила.* (Lekov 2016: 126-127). Това задание насочва към разбиране на основни ценностни ориентири на хората в античността и тяхната проекция в съвременния свят.

В урочна статия „Културното наследство на Древен Рим” сполучливо са изведени важни смислови акценти. Първият въпрос от урочното съдържание е озаглавен: „Нов модел на цивилизационно развитие”. Авторовият текст изтъква: „Римляните обогатили създаденото от древногръцката и елинистическата култура и изградили могъща цивилизация. Постиженията им били особено големи в строителството и инженерната мисъл” (Kolev 2016: 108). Латинският език е вторият акцент изведен като самостоятелен елемент в авторовия текст: „... от него произлезли т. нар. романски езици като италиански, френски, испански, португалски и румънски. Голяма част от думите и в английския, немския и славянските езици също имат латински произход. Латинският е запазен и като професионален език, който се ползва от медици, юристи, биолози”. Има и въпрос в тази връзка за осмисляне: Защо твърдим, че латинският език помага за духовното и научното обединяване на Европа? (Kolev 2016: 109). В друг случай в урок упражнението ученикът има задача да открие значението на съвременни думи от латински произход (Lekov 2016: 132).

Наблюдението върху начина на структуриране на учебното съдържание в учебниците за 5. клас позволява да се забележи една обща тенденция към обмислено включване на подбрани тематично урочни статии както за упражнения, така и за практически дейности, каквото е новото, заложено в учебната програма прецизиране. В тях водещата цел на историческото образование за системно изграждане на умения и компетенции е намерила реципрочно и на пръв поглед сполучливо решение. Като удачно би могло да се определи структурното фиксиране на функционалността на урочните единици за упражнение в две равнища – за основни, базисни умения и за комплексното им съчетаване и прилагане при решаване на разнообразни познавателни задачи. Онасловени по различен начин в различните учебници, те всъщност насочват ученика към важни аспекти на културно-историческото наследство и задават цивилизационно-културулогичния прочит на историята, без това да променя дидактически същността на урочната статия. В стилово и езиково отношение би могло да се твърди, че това поколение учебници по история за 5. клас запазва и продължава добрите традиции, като маркира стремеж за структуриране на учебната материя по начин, който да стимулира активното обучение.

Съвременни образователни принципи, които работят в тази насока, са персонализираният подход, геймификацията, ученето чрез действие. Методите, съответстващи на тези дидактически принципи, са проектно-базирано обучение, симулационни и игрови методи и използване на разнообразни онлайн инструменти. Дидактическото осмисляне на спецификите при преподаване на антична история в прогимназиална степен продуцира интересни методически разработки, които биха могли да бъдат определени и като иновативни. Те са фокусирани върху активното обучение (Molerovich 2001), използване на технологиите (Stamenova 2009) и принципа на геймификацията (Andreeva 2001; Трапова 2011). Публикувани са модели на

добри педагогически практики за реализиране на междупредметни връзки в т. нар. бинарни уроци (Chakarov 2010).

На базата на направения анализ на новите учебници по история и цивилизации за 5. клас може да се твърди, че се открива значително приложение на изброените по-горе принципи. Налични са урочни статии, които така композират учебното съдържание, че изискват използването на определени методи. Например принципът на геймификацията се открива в тема за упражнение „Един ден в Рим”. Ученикът трябва да влезе в ролята на журналист – метода на ролева игра, като са зададени две ситуации. В първата се изисква ученикът да вземе интервю от римлянин, в чиято роля влиза негов съученик. Зададени са осем възможни персонажи, в т. ч. и на дете и жени – посочени с възраст, професия и други характеристики. Във втората ситуация се очаква ученикът, в ролята на репортер, „да предава директно от мястото на събитието” – Форума или Игри в Колизея (Lekov 2016: 122-123).

На същия принцип, но по метода на симулационно-ситуативни игри се организират дейности в рубриката „Машина на времето”. Ситуацията се задава например като: „Годината е 2016 пр. Хр. Пътувате по р. Нил. Опишете на какъв кораб плавате, как сте облечени и защо, откъде ще си набавите храна, какво виждате по време на плаването, какви звуци чувате, какви хора срещате” (Lekov 2016: 33). Или при други теми в същата рубрика: „Попаднали сте на атинската агора през V в. пр. Хр. и въпроси за ученика: Кого срещате, за какво разговаряте, с какво се занимават хората (Lekov 2016: 75); „Вие сте войници на Александър Велики. Участвате в похода на изток от началото до неговия край. Откъде тръгвате? През земите на кои народи минавате? Как ви посрещат местните хора и т.н. (Lekov 2016: 73). Този подход, системно приложен в рубриката „Машина на времето” към всяка тема за нови знания в учебника на издателство „Просвета”, дава идеи и възможности на учителя да насърчава своите ученици чрез ролево ситуативното поставяне в определена историческа епоха, пространство, персонификация да осмислят и разбират начина на живот на античните хора и взаимоотношенията в обществото. Същевременно чрез подобни задачи биха могли да се проверяват и знанията на учениците.

Принципът за учене чрез действие е много широко застъпен при различни задачи в темите за упражнения и в наречените „Уроци за практически дейности” (Yakimov 2016) и „Работилница” (Mihaylova 2016). В урочни единици, онасловени „Стъпка по стъпка” (Lekov 2016), ученикът научава например „Как да открием древните цивилизации в Интернет”. Зададен е прецизен алгоритъм за съставяне на описание и представяне на исторически обект. Това умение е от изключителна важност днес, когато Интернет дава неогарничена по обем информация и за индивида става важно нейното верифициране, подбор за определени цели, организиране с оглед модела на презентирание на постижението. В тази

учебна тема се открива и прилагане на проектно базирано обучение в отделен дидактически елемент „Проекти на класа”. На учениците се дава възможност за избор от три варианта, по които биха могли да работят – да съставят туристически гид, да направят стенно табло или да създадат електронна папка в сайта на училището (Lekov 2016: 56-57). В друг случай в „Историческа работилница – Олимпийските игри в миналото и днес” (Matanov 2016: 92-93) също се дават добри алгоритми за проектна дейност на учениците и „съвети за успешна работа”. В други варианти на учебници проектно базираният подход е не така удачно приложен. Например в някои под надслов „мойт проект” се изисква ученикът да вземе ½ кг пшенично зърно или лимец, два плоски камъка с гладка повърхност и дървена дръжка. Да направи хромел ...да смели брашно... и да опече хляб?! (Kolev 2016: 24) или да пише с йероглифи върху хартия, навита като папирусово руло (Kolev 2016: 48). Плурализъмът продуцира разнообразни методически решения при поднасянето на историческата материя за учебни цели. Те са подчинени на идеята за активното обучение, за даване интелектуална свобода на ученика да открива сам своите знания, за използване на Интернет и технологиите конструктивно, за работа в екип и др.

Космополитния свят на античността дава възможност за културологично интерпретиране на сложната историческа материя за учебни цели. Взаимодействията в различни аспекти могат да се проследят в целия времеви хоризонт на античната история, те пронизват учебния дискурс като свързваща идейна нишка и биха могли да се определят като водеща концепция в историческия наратив в учебниците по история и цивилизации за 5. клас. Извеждането на историческия разказ в учебниците от едномерната плоскост на войните, политическото и икономическо развитие и представянето му в широкия цивилизационен прочит на човешкото развитие дава на образователната парадигма възможности за изграждане на ценностна система на младежите, основана върху принципите на културния диалог и толерантното възприемане на различията. Така историята като учебен предмет става важен градивен елемент за формиране на гражданската култура на демократичното общество, което е главна цел на съвременното българско училищно образование.

References

- Andreeva, N. (2001) “Pazar na robi – roleva igra v 7. klas”. *Dialogat v istoriyata*, 3, 88-92.
- Arnaudov, V. et al. (2000/ 2016) *Istoriya i tsivilizatsiya za 5 klas*. Sofia: Bulvest.
- Brodel, F. (2014) *Gramatika na tsivilizatsiite*. Sofia: Iztok-zapad.
- Zakon za preduchilishtnoto i uchilishtno obrazovanie. (2015) DV (79), 13.10.2015.
- Kolev, V. et al. (2016) *Istoriya i tsivilizatsiya za 5. klas*. Sofia: Daniela Ubenova.
- Konstan, D. (2015) „Kosmopolitizmat v klasicheskata drevnost“. *Filosofski klub*. <http://philosophyclub.bg> (accessed on 19.01.2017)

- Landa, R. (2005) „Sredizemnomorskata kulturno-istoricheska obshtnost“. Geopolitika. <http://geopolitica.eu/spisanie-geopolitika> (accessed on 19.01.2017)
- Lekov, T. et al. (2016) *Istoriya i tsivilizatsiya za 5. klas.* Sofia: Prosveta.
- Matanov, H. et al. (2016) *Istoriya i tsivilizatsiya za 5. klas.* Sofia: Anubis.
- Mihaylova, E. et al. (2016) *Istoriya i tsivilizatsiya za 5. klas.* Sofia: Prosveta Plus.
- Molerovich, N., Lakinska E. (2001) “Izpolzване на asotsiatsiite v obuschenieto po antichna istoriya”. *Dialogat v istoriyata*, 1, 87-88.
- Naredba N 5 za obshtooobrazovatelната podgotovka. (2015) DV, 95, 08.12.2015.
- Stamenova, M. (2009) “Kompyutarna prezentatsiya na tema: Izuchavane na kulturnoto nasledstvo na Dreven Rim v 7. klas chrez planove i rekonstruktsii”. *Dialogat v istoriyata*, 22-23, 75-83.
- Trapova, T. (2011) “Edin den v Kolizeya – roleva sastezatelna igra mezhdu gladiatorski otbori (obobshtitelen urok za istoriyata na Dreven Rim)”. *Dialogat v istoriyata*, 27, 38-60.
- Fero, M. (1992) *Kak rasskazaivayut istoriyu detyam v raznyh stranah mira.* Moskva.
- Hantington, S. (2015) *Sblasakat na tsivilizatsiite.* Sofia.
- Chakarov, N., V. Simeonova. (2010) “Drevniyat Iztok. Interdisciplinaren urok po istoriya i tsivilizatsiya i angliyski ezik”. *Dialogat v istoriyata*, 24-25, 97-102.
- Yakimov, G., Ivanchev, A. (2016) *Istoriya i tsivilizatsiya za 5. klas.* Sofia: Sv. Georgi Pobedonosets.